

פרק האשה

מתניתין:

היתה "רדופה" [מתאווית] לפני י"ד בניסן ללכת לבית אביה תמיד. לכן אנו מסופקים שמא בדעתה לחזור לבעלה ולאכול עמו.

ב. יתום שיש לו שני אפוטרופסין, ששחטו עליו שני האפוטרופסין, וכל אחד מהם הימנה את היתום על פסחו — **יאכל היתום במקום שהוא רוצה**. כיון שאנו מסופקים על איזה מהם הוא רוצה להמנות.

ג. **עבד של שני שותפין**, שכל אחד מהם הימנה את העבד על פסחו — **לא יאכל משל שניהם**. כי העבד תלוי בדעת רבו. ולא יאכל מפסח של רבו האחד, מפני שחציו שייך לרבו השני, ורבו השני לא נתן לו רשות להמנות על הפסח של אדונו האחר.

מי שחציו עבד וחציו בן חורין, כגון עבד שהיה שייך לשני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו [נמצא שחציו שייך לשותף האחר. וחציו בן חורין]:

לא יאכל משל רבו, שמסתמא לא היה בדעת רבו, להמנות את חלק בן חורין שבעבד על פסחו.

גמרא:

בכמה מקומות בש"ס נחלקו תנאים אם יש "ברירה". והיינו דבר שעומד בספק, ולבסוף התברר הדבר ויצא מכלל ספק, האם אומרים

א. **האשה הנשואה, בזמן שהיא בבית בעלה**, בי"ד ניסן, הרי:

אם שחט עליה בעלה קרבן פסח על דעת שהיא תהיה מנויה עליו, ושחט עליה גם אביה⁽¹⁾.

תאכל משל בעלה. שמסתמא דעתה להימנות על קרבן הפסח של בעלה, כל זמן שלא פירשה שדעתה להימנות על פסחו של אביה.

ונאפילו אם היה פסח זה בשעת הרגל הראשון לאחר הנישואין. דכיון שהיא בבית בעלה — דעתה להמנות עמו בקרבן פסחו. מאירי בדעת רש"י.

אבל אם הלכה בשעת הרגל ראשון שאחר הנישואין לעשות אותו בבית אביה, שכך דרך נשים נשואות ללכת ברגל הראשון שאחר נישואיהן לבית אביהן. הרי אם:

שחט עליה אביה [כיון שהיא בביתו סבור היה שתאכל עמו], ושחט עליה גם בעלה, שהיה סבור שהיא תחזור לביתו לאכול עמו [מאירי בדעת רש"י].

תאכל במקום שהיא רוצה. מפני שאנחנו מסופקים, האם בדעתה לאכול אצל אביה או אצל בעלה.

ובגמרא מבואר שמדובר במשנה באשה שלא

אביה ושחט עליה בעלה. משמע שאם רק אחד

1. ודייק בשפת אמת ממה שכתוב שחט עליה

שהוברר הדבר למפרע שמשעה ראשונה היה עומד לכך.⁽²⁾

במשנתנו שנינו: אשה שהלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה, ושחט עליה גם אביה וגם בעלה — תאכל במקום שהיא רוצה.

ודייקנן: **שמעת מינה**, יש להוכיח ממשנתנו, **שיש ברירה**. שהרי בשעת השחיטה לא היה ידוע אם האשה רוצה להמנות על של אביה או על של בעלה, ומכל מקום שנינו שתאכל במקום שהיא רוצה. ובעל כרחך שיש ברירה, ואנו אומרים הוברר הדבר למפרע שדם הפסח [של אביה או של בעלה] נזרק בשבילה!

ודחינן: לעולם אפשר להעמיד משנתנו כמאן דאמר אין ברירה.

ומאי "תאכל במקום שהיא רוצה" — במקום שהיא רוצה **בשעת שחיטה**, ששאלנו את פיה בשעת שחיטה, ואמרה בזה אני רוצה.⁽³⁾

ועתה שואלת הגמרא שמצינו סתירה בין דברי המשנה, שאם הלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה, ושחט עליה אביה ושחט עליה בעלה תאכל במקום שהיא רוצה, לבין הברייתא.

ורמינהו סתירה בין המשנה לברייתא:

שהרי שנינו בברייתא: **אשה — רגל הראשון אוכלת משל אביה**.

מכאן ואילך — רוצה, אוכלת משל אביה. רוצה, משל בעלה.

ומבואר בברייתא שברגל הראשון מסתמא דעתה לאכול משל אביה. ואילו במשנה שנינו שתאכל במקום שהיא רוצה!

ומתריצין: **לא קשיא**:

כאן בברייתא, מדובר **ברדופה לילך** — באשה שרגילה ללכת לאכול בבית אביה כל ימות השנה. הלכך, כשהלכה ברגל הראשון לבית אביה, מסתמא דעתה לאכול אצלו. אך אם לא היה זה רגל ראשון, אנו מסופקים מה דעתה, ותאכל במקום שהיא רוצה.

ואילו **כאן** במשנתנו, מדובר **בשאינה רדופה** — באשה שאינה רגילה ללכת לאכול בבית אביה בכל ימות השנה, לפי שבית בעלה חביב עליה. הילכך, אם הלכה ברגל הראשון לבית אביה אנו מסופקים מה דעתה, ולכן תאכל במקום שהיא רוצה. ואם היה זה רגל שני תאכל משל בעלה.⁽⁴⁾

ביררה הדבר ספק ואינה יכולה לאכול לא משל אביה ולא משל בעלה, ואין אומרים שבסתמא דעתה לאכול אצל בעלה כמו ברישא. [תוספות יום טוב על פי דברי התוספות].

4. בתחילת המשנה שנינו: האשה בזמן שהיא בבית בעלה תאכל משל בעלה. משמע שאם היא בבית אביה לא תאכל משל בעלה. ולדברי הגמרא כאן שנתבארו לפי דברי רש"י, יוצא

מהם שחט, דעתה להמנות עליו.

2. ורוב הראשונים פסקו שבדינים דאורייתא אין ברירה. ובדרבנן יש ברירה. [עיי' שולחן ערוך יורה דעה שלא יא] וכדעת רבי אושעיא בביצה לח א.

3. וקשה, אם כן מה בא התנא להשמיענו? ויש לומר, שמשמיע לנו שדוקא אם פירשה בשעת שחיטה במי רוצה רשאת לאכול, אבל אם לא

הפסוק "אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום" מדבר בכנסת ישראל, שנמשלה לאשה הנשאת לבעל. ולכן, אגב כך, מביאה הגמרא עוד מקום שנמשלה כנסת ישראל לאשה נשואה [רש"י לקמן].

כתיב: [בהושע ב] "והיה במקום שהוא נאם ה': תקראי לי אישי, ולא תקראי לי עוד בעלי".

אמר רבי יוחנן: ככלה בבית חמיה, שכבר

ומביאה הגמרא פסוק שלמדנו ממנו שדרך האשה להיות רדופה לילך ברגל הראשון לבית אביה.

דכתיב: "אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום" [שיר השירים ח].

ואמר רבי יוחנן: ככלה שנמצאת שלמה בבית חמיה [אצל בעלה]. ורדופה לילך להגיד שבחה בבית אביה.

תאכל במקום שרוצה, אבל אם הלכה ממש, ודאי דעתה לאכול משל אביה. או שמא גם אם הלכה ממש, ספק הוא. [ומשמע מדברי התוספות שהמשנה מדברת בודאי באופן שלא הלכה ברגל הראשון. אלא שהסתפקו אם מדובר גם בהלכה]. וגם בהסבר "רדופה ואינה רדופה" חולקין על רש"י. שהם מפרשים "רדופה לילך" היינו ברגל הראשון מיד אחרי הנישואין. ועדיין לא הלכה לבית אביה קודם לכן להגיד שבחה. ו"אינה רדופה" היינו שפסח הוא רגל ראשון להליכתה [שכנראה תלך בו], אבל כבר עבר רגל אחד מן הנישואין ולא הלכה בו. וכיון שאנו רואים שאינה רדופה, שמא גם עכשיו לא תאכל אצל אביה. או שמדובר ברגל ראשון לאחר הנישואין, אבל כבר הספיקה לומר שבחה קודם לכן בבית אביה. ולכן אינה רדופה כל כך.

ולפי זה ביארו את דברי הברייתא "מכאן ואילך רצה אוכלת משל אביה רוצה משל בעלה" שמדובר שעדיין לא הלכה לבית אביה. ולכן מרגל שני ואילך הוא ספק. אבל אם כבר הלכה ברגל ראשון. ודאי אוכלת משל בעלה. כרישא של משנתינו.

ומדברי הרמב"ם [פרק ב' הלכה י"א] נראה שמפרש "רדופה לילך" שהיתה נחפזת ללכת

שבשאר השנים מלבד פסח ראשון אפילו אינה בבית בעלה אוכלת משל בעלה. ולפי זה צריך לומר שמה שאמרה המשנה "בזמן שהיא בבית בעלה" זהו בגלל רגל ראשון בלבד.

והמאירי כתב בדעת גדולי הרבנים [רש"י] שבשאר הרגלים אם הלכה לבית אביה תאכל במקום שהיא רוצה, בין ברדופה בין שאינה רדופה. אבל בדברי רש"י שלפנינו מבואר בפירוש שאם אינה רדופה, בשאר רגלים תאכל משל בעלה.

וביארנו את המשנה והגמרא על פי דברי המאירי בדעת רש"י, שמדובר במשנה בהלכה ברגל הראשון לבית אביה, אלא שאנו מסופקין שמא בדעתה לחזור לבית בעלה.

ומדברי התוספות נראה שפירשו את המשנה כך: "האשה בזמן שהיא בבית בעלה". היינו בזמן שדרכה להיות בבית בעלה, כלומר ברגל שני, בזה הדין ש"תאכל משל בעלה".

"הלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה" כוונת המשנה לומר שדרך כל אשה לילך רגל הראשון לבית אביה, להגיד שבחה שנמצאה שלימה.

והסתפקו בתוספות: האם מדובר במשנה דוקא בשלא הלכה לבית אביה [אלא שאנו משערים שהיא תלך. שכן הוא הדרך], שאז

נשאת [וקוראת לבעלה "איש"] ולא כבלה בבית אביה, שהיא עדיין ארוסה [וקוראת לארוס "בעלי"].

ועתה הגמרא מביאה עוד דרשה של רבי יוחנן בספר שיר השירים, אגב שהבאנו דרשת רבי יוחנן בשיר השירים.

נאמר: [בשיר השירים ח] "אחות לנו קטנה ושדים אין לה". שאין לה שדים להניק לאחרים. והיינו, שאין הנאה ממנה.

אמר רבי יוחנן: זו משל למדינת עילם, שזכתה שהיה בה דניאל, שזכה ללמוד, ולא זכתה ללמוד. שדניאל לא זכה להרביץ תורה בישראל.

אבל לעומתה, בבל, זכתה שגדל בה עזרא הסופר, שלמד בעצמו ולימד את ישראל.

עוד נאמר בשיר השירים ח: "אני חומה ושדי כמגדלות".

אמר רבי יוחנן:

"אני חומה" — זו תורה שמגינה על לומדיה כחומה שמגינה על אנשי העיר [רבנו גרשום, בבא בתרא ז ב].

"ושדי כמגדלות" — אלו תלמידי חכמים המניקים לאחרים [שמלמדים אותם תורה], והם כמגדלות המגינים על הדור.

ורבא אמר:

"אני חומה" — זו כנסת ישראל שגודרים את עצמם בחומה מלהטמע בין האומות [רש"י בבא בתרא ח א].

"ושדי כמגדלות" — אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות [שמגינים עליהם].

אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב: מאי דכתיב [בתהלים קמד] "אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם, בנותינו כזויות, מחוטבות תבנית היכל"?

"אשר בנינו כנטיעים" — אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, כנטיעות צעירות שעדיין לא נתקלקלו, ולא אירע בהן שבר.

"בנותינו כזויות" - אלו בתולות ישראל שאוגדות פיתחיהן ולא נבעלות לאחרים, עד שינשאו לבעליהן.

וכן הוא [המקרא] אומר שזויות הן מלשון מילוי דם. שנאמר [בזכריה ט]: "ומלאו כמזרק כזויות מזבח".⁽⁵⁾

וכשם ששם זויות הוא לשון מילוי דם, כך גם כאן הוא מלשון מילוי תאורה.

איבעית אימא יש ללמוד שזויות הן מלשון מילוי, מהכא [מכאן]: שנאמר [שם, בהמשך המזמור] "מזוינו [זויות שלנו] מלאים, מפיקים מוץ אל זן".⁽⁶⁾

ודרשת עתה הגמרא את הכתוב "בנינו

נפשותם כל טוב כמו הדם שמלא במזרק ובזויות המזבח. רש"י. והרד"ק והמצודות מפרשים שימלאו דם של האויבים כדם המזרק וזויות המזבח.

6. פירוש הפסוק: זויות אוצרותינו מלאים

לבית אביה לפסח. [ועיין שם במפרשי הרמב"ם שהתקשו שהרמב"ם השמיט דין משנתנו באינה רדופה. ועיין מאירי כאן בהסבר דברי הרמב"ם].

5. שם מדובר במלחמת ישראל בין לעתיד לבוא. ופירוש הפסוק: שבני ישראל ימלאו

כנטיעים, בנותינו כזויות, מחוטבות תבנית היכל".

אלו ואלו, בנינו ובנותינו הם כה מעולים, עד כי מעלה עליהן הכתוב כאילו נבנה היכל בימיהן.

"מחוטבות" – מלשון חיטוב. "תבנית היכל" – בנין ההיכל.

ואגב שהגמרא מביאה לעיל את הדרשה של רבי יוחנן על הפסוק "תקראי אישי" בהושע ב, מוסיפה הגמרא ומביאה עוד דרשות בספר הושע:

נאמר בהושע [א]: "דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי, בימי עזיה, יותם, אחז, יחזקיה, מלכי יהודה".

בפרק אחד נתנבאו ד' נביאים, הושע ישעיה עמוס ומיכה. שבכולם נאמר שנתנבאו בזמן עזיה. (7)

[ואף על פי שבמיכה נאמר [מיכה א] "בימי יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה" ולא הוזכר שם עזיה. מכל מקום, כיון שכתוב בפסוק "בימי יותם" סתם, משמע שכבר מתחלת מלכותו נתנבא. ואז היה עזיהו חי אלא

שנתנגע, ומלך יותם בנו תחתיו בימיו. תוספות].

והנביא הגדול שבכולן – הושע.

והראיה: שנאמר [בהושע שם] "תחלת דבר ה' בהושע".

ומדייקת מכאן הגמרא שהושע הוא החשוב ביניהם.

שהרי לכאורה יש לתמוה: וכי בהושע דבר ה' תחלה? והלא ממשו עד הושע היו כמה נביאים! (8)

אלא, אמר רבי יוחנן: "תחלה" – שהיה הושע ראשון בחשיבות לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק.

ואלו הן: הושע ישעיה עמוס ומיכה.

עוד דורשת הגמרא בספר הושע: נאמר שם [פרק א] "ויאמר ה' אל הושע קח לך אשת זנונים וילדי זנונים, כי זנה תזנה הארץ". (9) ולמה לא אמר כן לשום נביא אחר אלא להושע? אלא שכך היה:

אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע: בניך

שתחלת זה שה' דבר עם הושע, היה נבואה זו דלהלן בפסוק "ויאמר ה' אל הושע", וגומר. ועיין מהרש"א מדוע הגמרא כאן לא פירשה כך.

9. יונתן בן עוזיאל תרגם את הפסוק על דרך משל. ולפי זה לא לקח הושע אשה זונה. ורד"ק ואבן עזרא מפרשים שהיה במחזה הנבואה. אבל כבר כתב הרד"ק עצמו שמדברי הגמרא כאן נראה שרבותינו פירשו את המקרא כפשוטו.

תבואה. ומספקים מזון משנה זו לשנה הבאה. רש"י. ורד"ק מפרש שמלאים זנים שונים של תבואה. ומתוך שיש הרבה תבואה מתערבים הזנים זה בזה.

7. מהרש"א על פי תוספות. ומהרש"ל הבין מדברי רש"י שארבעת הנביאים נבאו בפרק אחד בימי ארבעת המלכים עזיהו יותם אחז ויחזקיה. ונדחק בזה עיין בדבריו. ובמהרש"א.

8. פשוטו של מקרא פירש רש"י בהושע א

הטאו!

והיה ראוי לו להושע לומר: הרי בניך הם, בני חנוניך [בחוניך⁽¹⁰⁾ רש"ש] הם — שהרי בני אברהם יצחק ויעקב הם. ולכן גלגל רחמיך עליהן!

ולא דיו להושע שלא אמר כך, אלא אמר הושע לפניו:

רבוני של עולם, כל העולם שלך הוא. העבירים החלף את ישראל באומה אחרת.

אמר הקדוש ברוך הוא: מנה אעשה לזקן זה?

אומר לו: לך וקה אשה זונה, וחוליד לך בנים זנונים שלא תדע אם הם בניך או שהם של אחרים. ואחר כך אומר לו: שלחה, גרש את אשת הזנונים מעל פניך.

אם הוא יכול לשלוח את אשתו — אף אני אשלח את ישראל מעל פני ואחליפם באומה אחרת.

שנאמר: "ויאמר ה' אל הושע: קח לך אשת זנונים וילדי זנונים".

ובתיב: "וילך ויקח את גומר בת דבלים"

"גומר" — על שם מה נקראה כן?

אמר רב שהכל גומרים בה תאותם.

"בת דבלים" מלשון שתי "דיבות" — דבה ב-19 רעה בת דבה רעה, שאמה של גומר היתה דומה לה.

ושמואל אמר: נקראת דבליים כיון שמתוקה כפי הכל כדבלה [תאנה יבשה].

ורבי יוחנן אמר: שהכל דשין בה כמו בדבלה.

דבר אחר: על שם מה נקראה "גומר"?

אמר רב יהודה על שם שבקשו האומות לגמר ממונן של ישראל בימיה.

רבי יוחנן אמר: לא רק בקשו לגמור, אלא הצליחו בכך, שבזו וגמרו, שנאמר: [במלכים ב יג] "כי אבדם מלך ארם, וישימם כעפר לדוש".

ומביאה הגמרא את המשך המקרא בהושע, אחר שלקח את גומר בת דבלים:

[פסוקים ג ד] "ותהר ותלד לו בן. ויאמר ה' אליו: קרא שמו יזרעאל, כי עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא. והשבתי ממלכות בית ישראל".⁽¹⁾

[פסוק ו] "ותהר עוד ותלד בת. ויאמר לו: קרא שמה "לא רוחמה". כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל, כי נשא אשא להם".⁽²⁾

זרה, נחשב לו הריגת אחאב כדם נקי. ונתנבא הושע שה' יפקוד על בית יהוא את דם אחאב. שירבעם בן יואש שהיה מבני בניו של יהוא נהרג ופסקה מלכות בית יהוא. [המפרשים שם].

2. עד עכשיו נשאתי לישראל ומעתה לא ארחם עליהם. רד"ק. מצודות.

10. כך הוא לשון הגמרא לקמן בעמוד ב "בני בחוני", ופירש המהרש"א שנבחנו בכמה נסיונות.

1. יהוא הרג את אחאב ביזרעאל. ואף על פי שהרגו בדבר ה' על שאחאב עבד לבעל, מכל מקום הואיל ויהוא עצמו עבד אחר כך עבודה